

Základní škola, Chrudim, Dr. Peška 768

ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

ZÁKLADNÍ ŠKOLY, CHRUDIM, DR. PEŠKA 768

pro školní rok 2022/2023

Obsah

1 Školní program proti šikanování	2
1.1 Charakteristika šikanování	2
1.2 Projevy šikanování	3
1.2.1 Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování	3
2 Odpovědnost školy	6
2.1 Trestné činy ve vztahu ke kyberšikaně	6
3 Vlastní program proti šikanování	8
3.1 Minimální požadavky na školu pro řešení šikany	8
3.2 Společný postup řešení při výskytu šikany ve škole	12
3.3 Spolupráce se specializovanými institucemi	13
4 Realizace preventivních aktivit na naší škole	15

1 Školní program proti šikanování

Naše škola má vytvořený školní program proti šikanování, na jehož tvorbě se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy, práci koordinují školní metodici prevence. Cílem tohoto programu je na základě metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních č.j. MŠMT- 21149/2016 poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace především k samotnému řešení tohoto vysoce rizikového chování. Text metodického pokynu je provázán s Metodickým doporučením k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, čj. 21291/2010-28 ve znění pozdějších úprav (dále jen „metodické doporučení“), ve kterém lze nalézt komentáře k metodickým postupům a užitečná metodická vodítka pro diagnostiku a nápravu v podobě tabulek.

Školní program proti šikanování je nejúčinnějším způsobem, jak ochránit žáky před šikanou. Zahrnuje v sobě metody řešení a další opatření zaměřená přímo na nápravu šikanování. Předpokladem jeho fungování je dobrá všeobecná prevence rizikového chování ve škole.

1.1 Charakteristika šikanování

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí (agrese), která ohrožuje naplňování zásad a cílů vzdělávání ve škole a školském zařízení (dále jen „škola“). V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí, se kterými se setkáváme ve školním prostředí, je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu. Vzhledem k tomu, že šikana se v zárodečných stádiích více či méně vyskytuje téměř v každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Důraz je třeba klást na budování otevřených, kamarádských a bezpečných vztahů mezi žáky ve třídě a samozřejmě i mezi všemi členy společenství školy. Je důležité, aby pedagogové uměli rozpoznat a řešit počáteční stadia šikanování. V případě rozvinutí pokročilé šikany je nutná spolupráce školy s odborníky ze specializovaných zařízení. Zajištění ochrany žáků před šikanou vyžaduje další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikanování, neboť běžné pedagogické postupy selhávají.

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupiny vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky např. v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Rovněž se může realizovat prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu.

Kyberšikana je jednou z forem psychické šikany. Je to zneužití ICT (informačních a komunikačních technologií), zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně ohrožit, ublížit mu. Podobně jako u šikany tváří v tvář se jedná o úmyslné chování, kdy je oběť napadána útočníkem nebo útočnický. Povaha a provedení útoků pak určuje její závažnost.

Důležité znaky šikanování:

- záměrnost,
- cílenost,

- opakování (není podmínkou),
- nepoměr sil, bezmocnost oběti,
- nepříjemnost útoku,
- samoučelnost agrese.

Hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese, bývá někdy nezřetelná. U žáků se za šikanování nepovažuje škádlení nebo agrese, které nemá znaky šikany. Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětvovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresi neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezbranně, ztrácí autoritu a poměr sil v rolích žák/žáci x pedagog se obrací.

Kyberšikanou není oprávněná kritika na internetu bez zlého úmyslu, bez nadávek a ponižování. Termínem kyberšikana neoznačujeme rovněž vzájemné internetové psychické násilí a ani věcný konflikt (i opakovaný) mezi rovnocennými partnery.

Od kyberšikany je potřeba odlišovat příbuzné fenomény, které jsou často s kyberšikanou provázány nebo se s ní částečně překrývají, nicméně samy o sobě označují jiný typ násilného chování. Patří mezi ně například happy slapping, sexting, hoax, spam, cyberstalking, flaming, phishing (podrobněji viz metodické doporučení, příloha č. 7 – Kyberšikana).

1.2 Projevy šikanování

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany podle typu agrese – typu nebo prostředku týrání patří:

- ✓ fyzická agrese, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti);
- ✓ verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí informačních a komunikačních technologií);
- ✓ smíšená šikana, kombinace psychické a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).

Podstatnou vlastností šikany je skrytost. Ta je dána tím, že často odhalení zejména pokročilé šikany brání z rozličných důvodů a pohnutek všichni účastníci vyšetřování včetně oběti. Z tohoto důvodu je důležité umět rozpoznat přímé a nepřímé signály šikany.

Při vlastní diagnostice šikany je třeba zkoumat tento fenomén ze tří praktických pohledů - jako nemocné chování, závislost a poruchu vztahů ve skupině (podrobné informace viz metodické doporučení).

1.2.1 Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet;

Základní škola, Chrudim, Dr. Peška 768

- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, nebo pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmouvání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť konflikty v době adaptace nových žáků nejsou vzácností!

Zákonní zástupci žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;

- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči zákonným zástupcům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma;
- své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

2 Odpovědnost školy

Škola má jednoznačnou odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předchází, jeho projevy neprodleně řeší a každé jeho oběti poskytne okamžitou pomoc.

Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

- dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství;
- dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona, dle něhož mají zákonní zástupci nezletilých žáků právo mj. na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání žáka a právo vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí jejich vzdělávání). Skutečnost, že žák někoho šikanoval nebo byl šikanován, lze chápat jako významnou skutečnost, která v průběhu vzdělávání nastala;
- škola ohlašuje orgánu sociálně právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že žák je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný nebo proto, že se ohrožuje svým chováním sám (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů). V případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které výše uvedeným nebyly oznámeny i přesto, že se stalo něco závažného, protože nebyl zákonný důvod.

Z hlediska zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“), může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění. Jedná se např. o vydírání § 175 TZ, omezování osobní svobody § 171 TZ, zbavení osobní svobody § 170 TZ, útisku § 177 TZ, těžkého ublížení na zdraví podle § 145 TZ, ublížení na zdraví § 146 TZ, § 146a TZ, vraždy § 140 TZ, loupeže § 173 TZ, krádeže § 205 TZ, násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci § 352 TZ, poškození cizí věci § 228 TZ, znásilnění § 185 TZ, kuplířství § 189 TZ, pohlavního zneužití § 187 TZ, apod., nebezpečné vyhrožování § 353 TZ, nebezpečné pronásledování § 354 TZ, mučení a jiného nelidského a krutého zacházení § 149 TZ.

2.1 Trestné činy ve vztahu ke kyberšikaně

Kyberšikana obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů:

- nebezpečné pronásledování (stalking, § 354 TZ) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pociťuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých;
- účast na sebevraždě (§ 144 TZ) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem vyvolat u ní rozhodnutí k sebevraždě;
- porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 TZ) – např. „odposlech“ odesílaného e-mailu;

Základní škola, Chrudim, Dr. Peška 768

- porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 TZ), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti;
- pomluva (§ 184 TZ) – např. vytvoření webových stránek zesměšňujících oběť.

Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřeřazení trestného činu apod.

3 Vlastní programu proti šikanování

Vytváření školního programu proti šikanování je dlouhodobý a trvalý proces. Určují ho dva znaky – celoškolský rozměr a zaměření na specifickou prevenci. Aby škola žáky účinně chránila před šikanováním, zapojí všechny pedagogické pracovníky. Zaměření na specifickou prevenci vypovídá, že se program věnuje výhradně řešení šikany, a to prostřednictvím specifické primární prevence a prevence sekundární.

3.1 Minimální požadavky na školu pro řešení šikany

Aby škola mohla účinně a bezpečně zastavit již existující šikanování, měla by plnit tyto požadavky:

- ředitel školy je orientován v metodice, organizaci a právní problematice šikanování, je to základní předpoklad, aby mohl vytvořit příznivé podmínky pro vyškoleného odborníka na řešení šikany a inicioval rozvíjení školního programu proti šikanování;
- škola má vyškoleného alespoň jednoho odborníka pro koordinaci a následně i pro řešení šikany (zpravidla školní metodik prevence), pracovník pověřený řešením umí kvalifikovaně odhadnout stadium a formu šikany a rozhodnout, zda řešení zvládne škola sama nebo zda si povolá odborníka,
- škola spolupracuje s PPP, SVP a dalšími organizacemi a institucemi při řešení pokročilých a neobvyklých šikan, které sama nezvládne,
- škola aktivně spolupracuje se zákonnými zástupci na ochraně žáků před šikanou,
- škola má ve školním řádu:
 - zakomponován kategorický zákaz chování mající charakter šikanování a opatření, která se váží k tomuto závažnému porušení školního řádu
 - zpracovaná pravidla používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy), součástí tohoto textu je i stanovení kázeňských opatření při nedodržování těchto pravidel,
- ředitel školy zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky ve škole před vyučováním a o přestávkách, na vytipovaných rizikových místech v prostorách školy;
- škola má zpracovaný plán dalšího vzdělávání pedagogů, zejména pracovníka pověřeného řešením šikany (zpravidla školního metodika prevence) a třídních učitelů v prevenci šikanování.

Školní program proti šikanování má 13 komponent (hlavních součástí):

1. zmapování situace,
2. motivování pedagogů pro změnu – průběžně,
3. společné vzdělávání a supervize všech pedagogů – dle aktuálních možností,
4. užší realizační tým – ředitel školy, metodici prevence, výchovné poradkyně, třídní učitelé,
5. společný postup při řešení šikanování – viz níže,
6. primární prevence v třídních hodinách,
7. primární prevence ve výuce,
8. primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování,

9. ochranný režim (smysluplný školní řád, účinné dohledy učitelů),
10. spolupráce se zákonnými zástupci,
11. školní poradenské služby,
12. spolupráce se specializovanými zařízeními,
13. vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí účastní žáci z různých škol).

Vzdělávání pedagogů

- ✓ metodická pomoc a vzdělávání třídních učitelů metodikem prevence v oblasti práce se školní třídou jako malou sociální skupinou
- ✓ příprava projektů s náměty prevence
- ✓ dostupnost odborné literatury a odborných časopisů

Nápravná opatření

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů běžná, ale i mimořádná nápravná opatření.

- výchovná opatření (napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy)
- snížení známky z chování;
- převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny (je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do nového prostředí a podmínek);
- doporučuje se dále pracovat s agresorem (vedení k náhledu na vlastní chování, motivy apod.) i s obětí šikany. V případě potřeby doporučit zákonnému zástupci péči dítěte v PPP, SVP nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů, případně převedení do jiné třídy.
- pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina či menšina) apod.

Odhad stádia šikany (počáteční či pokročilá) a její závažnost

Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených. Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování.

Základní škola, Chrudim, Dr. Peška 768

Popis jednotlivých stádií šikanování:

	Počáteční stádium	Pokročilé stádium
<i>Jak se oběti chovají? Jak odpovídají?</i>	Poměrně otevřeně mluví o tom, co se jim stalo a kdo je šikanoval.	Je patrná ustrašenost, nechtějí prozradit, kdo jim ublížil. Někdy zdůvodňují své zranění bizarním způsobem.
<i>Jak svědkové spolupracují?</i>	Vyjadřují nesouhlas se šikanováním a bez většího strachu vypovídají.	Odmítají vypovídat, tvrdí, že nic neviděli a neslyšeli. Občas přiznávají, že nesmějí nic říct, protože by měli peklo. Případné výpovědi působí podezřele.
<i>Jak se svědkové vztahují k podezřelým agresorům?</i>	Násilí nepopírají a vyjadřují vůči němu své výhrady.	Násilí bagatelizují nebo ho popírají.
<i>Jak se o konkrétním násilí vyjadřují ostatní členové skupiny?</i>	Projevují soucit s obětí a porozumění neférovosti ubližování silných slabým.	Oběť je kritizována a znevažována. Často je obviněna, že si to vlastně způsobila sama.
<i>Jak se členové skupiny vztahují k trpící nebo zraněné oběti?</i>	Agresori nejsou vnímáni jednoznačně pozitivně, ale diferencovaně, jejich okolí se to nebojí vyjádřit.	Oceňují, chválí a brání agresory, popř. pro ně hledají polehčující okolnosti.
<i>Jaká je atmosféra ve skupině?</i>	Malá soudržnost, nespolupráce, omezená svoboda projevu a názoru. Atmosféra je však ještě „živá“.	Těžká atmosféra strachu, napětí a nsvobody. „Špatně se tu dýchá.“

Scénář pro obyčejnou počáteční šikanu (Kolář, 2011)

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany
 - úkol naplnujeme prostřednictvím rozhovoru s informátory a oběťmi; nesmí docházet k přímé konfrontaci pachatele a oběti.
2. Rozhovor s informátory a oběťmi
 - Po rozhovoru s informátorem následuje rozhovor s obětí (NE s podezřelými pachateli). Při rozhovoru s obětí je důležité, aby o tom nevěděli ostatní žáci (je nutné ochránit oběť před možnou pomstou agresorů)
3. Nalezení vhodných svědků

- Vytipovat členy skupiny, kteří budou pravdivě vypovídat (vybrat žáky, kteří s obětí sympatizují, kamarádí se s ní, nebo ji alespoň neodmítají, žáky nezávislé na agresorech, žáky, kteří nepřijímají normy agresorů)
- 4. Individuální rozhovory se svědky
 - nepřipustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, hrubou chybou je konfrontace oběti s agresory
 - rozhovory zorganizovat tak, aby o nich druzí nevěděli
 - pokud se vyskytnou těžkosti, lze uskutečnit doplňující rozhovory nebo konfrontaci dvou svědků
- 5. Ochrana oběti
- 6. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - Rozhovor s obětmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření)
 - Rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)
- 7. Realizace vhodné metody
 - metoda usmíření
 - metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovní komise s agresorem a jeho zákonnými zástupci)
- 8. Třídní hodina a) Efekt metody usmíření b) Oznámení potrestání agresorů
- 9. Rozhovor se zákonnými zástupci oběti ➤ zákonné zástupce je třeba informovat o zjištěných a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních
- 10. Třídní schůzka
- 11. Práce s celou třídou
 - Pracovat na změně vnitřních norem a rolí

Postup vyšetřující osoby, má-li podezření na šikany

- Konfrontovat svá pozorování s dalšími kolegy.
- Co nejdříve oznámit své podezření vedení školy, výchovnému poradci, metodikovi prevence – konzultovat další postup.
- Mezi čtyřma očima vyslechnout více nezaujatých svědků, popřípadě konfrontovat svědky mezi sebou. Důležité je získat odpovědi na následující otázky:
 - *Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?*
 - *Kdo je agresorem, kolik agresorů je?*
 - *Kdo z nich je iniciátorem, aktivním účastníkem a kdo je obětí i agresorem?*
 - *Co, kdy, kde a jak dělali agresori obětím?*
 - *K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?*
 - *Jak dlouho šikana trvá?*
- Spojit se se zákonnými zástupci případné oběti, konzultovat výskyt nepřímých projevů šikany. Poprosit je o pomoc.
- Vyslechnout oběť - citlivě, diskrétně, zaručit bezpečí a důvěrnost informací.
 - Zajistit ochranu oběti šikany.
- Teprve nyní vyslechnout agresory, případně konfrontovat agresory mezi sebou. (Nikdy nekonfrontovat oběti a agresory. Vytipovat nejslabší článek, dovést je k přiznání či vzájemnému obviňování.)
- Požádat vedení školy o svolání výchovné komise (vedení školy, výchovný poradce, metodik prevence, třídní učitel, popřípadě psycholog). Ta na základě shromážděných informací posoudí, zda se jedná o šikany a jaký je stupeň její závažnosti. Výchovná komise se usnese na dalším postupu vůči obětem i agresorům i třídě jako celku. Výchovná komise navrhne výchovná opatření.

- Individuálně pozvat zákonné zástupce agresorů. Seznámit je se situací, sdělit navrhovaná opatření. Pokud odmítají, zvážit oznámení Policii ČR.
- Individuálně pozvat zákonné zástupce obětí šikany. Seznámit je se situací, domluvit se na opatřeních (terapie, osobnostní výcvik,...)
- Rozebrat situaci ve třídě (vynechat citlivé detaily), vysvětlit nebezpečné důsledky šikany, oznámit potrestání viníků.
- Třídu i nadále pozorně sledovat.

3.2 Společný postup řešení při výskytu šikany ve škole

Proškolený pracovník, většinou školní metodik prevence, na podkladě kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování rozhodne, zda řešení zvládne škola sama, nebo si povolá odborníka specialistu (viz tabulka níže). V případě, že jde o počáteční a obvyklou šikanu, kterou zvládne škola sama, odborník postupuje podle scénáře určeného pro tento typ šikanování. Pokročilá a komplikovaná šikany škola řeší ve spolupráci s odborníky z venku, zejména z PPP, SVP. Do komplikované šikany zařadíme především neobvyklé formy šikany. Dále sem zahrneme základní formy šikany, se kterými nemáme zkušenosti. Patří do nich šikany krajně ohrožující bezpečí pedagoga a život oběti, dále šikany se změnou v základním schématu. Prakticky jde zejména o nějakou zvláštnost u přímých a nepřímých účastníků šikany. Patří sem rovněž šikany s rozvinutým zakrývacím systémem. Vážnou komplikací je intenzivnější závislostní vztah mezi oběťmi a agresory a vážnější dopady šikany na oběť - například známky úzkostné poruchy.

Šikanování je komplikovaný a paradoxní fenomén a běžné pedagogické postupy naprosto selhávají. Rovněž obecné a hotové kuchařky v podobě receptů nefungují, spíše ublíží, než pomohou.

Tabulka: Klasifikace scénářů pomoci podle cíle léčby, stadia a formy šikanování (Kolář, 2011)

(1) Situace, které zvládne škola sama (a) první pomoc pro obyčejnou počáteční šikanu; (b) celková léčba pro řešení prvních dvou stadií šikanování, RTP – Rámcový třídní program.
(2) Scénáře, kdy potřebuje škola pomoc zvenku (c) první pomoc pro komplikovanou počáteční šikanu; (d) první pomoc (krizové scénáře) pro obyčejnou pokročilou šikanu; (e) první pomoc (krizové scénáře) pro komplikovanou pokročilou šikanu, patří sem např. výbuch skupinového násilí, tzv. školní lynčování; (f) celková léčba pro třetí stadium šikanování s běžnou i komplikovanou formou.

Dva scénáře pro každou školu (podrobněji viz metodické doporučení)

Pro školu jsou určeny následující dva scénáře. První je určen pro řešení počáteční obyčejné šikany. Důvodem je fakt, že těchto obyčejných počátečních šikan je nejvíce a tvoří obrovské podhoubí pro rozbuzení pokročilých a neobvyklých šikan. Druhý scénář je určený k řešení výbuchu skupinového násilí, tzv. školního lynčování. V tomto případě nelze čekat na odborníka-specialistu, protože je oběť

Základní škola, Chrudim, Dr. Peška 768

ohrožena bezprostředně na zdraví a později je většinou nemožné případ vyšetřit. Škola proto nejprve zakročí sama, vyřeší akutní problém a později jej řeší za pomoci odborníka.

Scénář pro obyčejnou počáteční šikany (Kolář, 2011)

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany
2. Rozhovor s informátory a oběťmi
3. Nalezení vhodných svědků
4. Individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, hrubou chybou je konfrontace oběti s agresory)
5. Rozhovor se zákonnými zástupci oběti
6. Ochrana oběti
7. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - a. rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření)
 - b. rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)
8. Realizace vhodné metody:
 - a. metoda usmíření
 - b. metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho zákonnými zástupci)
9. Třídní hodina
 - a. efekt metody usmíření
 - b. oznámení potrestání agresorů
10. Třídní schůzka
11. Práce s celou třídou

Základní krizový scénář pro výbuch pokročilé šikany – Poplachový plán pro tzv. školní lynčování (Kolář, 2011)

A. První (alarmující) kroky pomoci

- zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany;
- bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí.

B. Příprava podmínek pro vyšetřování

- zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy;
- zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi;
- pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře);
- oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace zákonným zástupcům.

C. Vyšetřování

- rozhovor s oběťmi a informátory;
- nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků;
- individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky;
- rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s oběťmi (oběťmi).

D. Léčba

- metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

3.3 Spolupráce se specializovanými institucemi

Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce, event. školního psychologa, školního speciálního pedagoga nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány zejména:

- v resortu školství – s PPP, SVP, speciálně pedagogickými centry (v případě integrovaných žáků na běžných školách);

Základní škola, Chrudim, Dr. Peška 768

- v resortu zdravotnictví – s pediatri a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie;
- v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou)

Dle vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb. je při poskytování poradenských služeb (tj. také při intervenčních programech) nutné žáky, včetně jejich zákonných zástupců, předem informovat o charakteru poradenské služby. Využívá se tzv. informovaný souhlas (viz § 1 odst. 3 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb.)

Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy nebo školského zařízení oznámí tuto skutečnost Policii ČR.

Ředitel školy oznámí orgánu sociálně-právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, ředitel školy zahájí spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.

4 Realizace preventivních aktivit na naší škole

Stručný přehled realizovaných preventivních aktivit

- ✓ besedy s MP
- ✓ výuka zaměřená na téma prevence v předmětech
- ✓ velký výběr volnočasových aktivit – zájmové kroužky
- ✓ spolupráce se zákonnými zástupci a veřejností, se sportovními kluby
- ✓ informace na nástěnkách školy
- ✓ pravidelná spolupráce s poradenskými pracovišti
- ✓ dotazník mezi žáky – aktuálně dle potřeb školy
- ✓ dotazník pro zákonné zástupce a žáky (hodnocení školy)
- ✓ spolupráce s centry prevence - preventivní aktivity
- ✓ třídní akce – výlety, exkurze
- ✓ besedy na aktuální témata
- ✓ sportovní turnaje, soutěže
- ✓ projektové dny
- ✓ návštěva divadelních představení
- ✓ pořady s preventivní tematikou
- ✓ spolupráce s knihovnou
- ✓ vystoupení pro zákonné zástupce, veřejnost

Začlenění prevence šikany do plánu školy

- ✓ začlenění témat prevence do tematických plánů – viz Preventivní program školy
- ✓ organizace zájmových útvarů
- ✓ organizace školní družiny
- ✓ celoškolské akce
- ✓ spolupráce s PPP, Policií ČR, městskou policií, orgány sociálně právní ochrany dětí
- ✓ spolupráce se zákonnými zástupci

Preventivní aktivity zaměřené specificky proti vzniku šikany

1. ročník

- ✓ postavení jedince vůči skupině, nácvik dovedností při řešení neznámých situací
- ✓ spolupráce: jedinec x skupina, skupina x skupina
- ✓ dramatizace pohádek (Smolíček, Budulínek)
- ✓ komunikační kruhy s tematikou upevňování kolektivu, vylučování z kolektivu, šikany, vysvětlování příčin sociálních a etnických rozdílů
- ✓ společné sestavování pravidel chování ve třídě
- ✓ dotváření příběhů na téma: „ Když se nudím tak,.....“
- ✓ tvorba obrázků s těmito tématy

2. ročník

- ✓ seznámení s jevem šikany
- ✓ definice pojmů, nácvik řešení
- ✓ ukotvení pojmů z úvodní lekce, orientace v problematice šikany a jejího řešení na vrstevnické úrovni, eliminace verbálních i neverbálních agresivních projevů
- ✓ dovednost k řešení šikany, úvod do problematiky kyberšikany

Základní škola, Chrudim, Dr. Peška 768

- ✓ pravidla třídy - jak se k sobě vzájemně chováme
- ✓ výtvarné práce na téma - kamarádství
- ✓ komunitní kruh – otevřený rozhovor na témata týkající se mezilidských vztahů
- ✓ využití mezipředmětových vztahů člověk a jeho svět, čtení, Tv (vítězství x prohra, fair play jednání....)
- ✓ „nespravedlnost“ - názorné scénky, (silný x slabý.....) => následná diskuse

3. ročník

- ✓ masmédiá
- ✓ skupinová komunikace a kooperace; posílení pozitivní skupinové dynamiky
- ✓ jak se bránit - šikana kolem nás
- ✓ vypracovat anketu na téma - Šikana ve škole
- ✓ slohová práce – „Jak se zachováš...“
- ✓ dramatická výchova – názorné scénky na téma „Když mi někdo ubližuje“
- ✓ výtvarné práce – „Jak trávit volný čas aneb nenudím se“
- ✓ kolektivní hry - spolupráce, fair play, umění prohrávat

4. ročník

- ✓ základy práce s počítačem – zásady bezpečného internetu
- ✓ podrobnější problematika kyberšikany a nebezpečí na internetu
- ✓ dramatická výchova - připravit názorné scénky na téma: „Jsem svědkem....“
- ✓ beseda na téma „Proč mi ubližuje“
- ✓ výtvarná výchova – práce na téma „Umím říct ne“
- ✓ bezpečný internet aneb kde všude může číhat nebezpečí
- ✓ vlastní slohové práce „Kamarád má problém“
- ✓ pohybové hry na upevnění kooperace a fair play ve skupině
- ✓ diskuze na téma „Me and my friends“

5. ročník

- ✓ vztahy ve skupině, práva a povinnosti žáků
- ✓ posílení povědomí o vyváženosti práv a povinností
- ✓ slohová práce „Mám problém“
- ✓ problémové vyučování, práce ve skupině, dramatická výchova „Jsem jiný“
- ✓ beseda na téma „Všichni za jednoho, jeden za všechny“
- ✓ výtvarná výchova „Respektuju tě“
- ✓ kyberšikana „Co dělat když...“
- ✓ pohybové hry na upevnění kooperace ve skupině, hry „s problémem“
- ✓ diskuze na téma „Help me!“

6. ročník

- ✓ vztahy ve třídě, integrace nově příchozích žáků dojíždějících ze spádových obcí
- ✓ nová třídní pravidla
- ✓ poznáváme se a respektujeme se navzájem
- ✓ pohybové a sociální hry zaměřené na vzájemné poznávání
- ✓ úskalí internetu, na co si dát pozor
- ✓ slohová práce „Když je mi smutno...“

Základní škola, Chrudim, Dr. Peška 768

- ✓ dramaturgie konverzace v cizím jazyce „Hello, my name is...“
- ✓ pomoc při výrobě drobných dárečků pro budoucí prvňáčky

7. ročník

- ✓ jsme tým, ale respektujeme každého jednotlivce, známe se a pomáháme si navzájem
- ✓ účast na sportovních soutěžích s důrazem nejen na výkon, ale i na fair play hru
- ✓ můj profil na síti, mé soukromí a jeho ochrana
- ✓ slohová práce „Opravdový kamarád“
- ✓ pohybové a sociální hry zaměřené na upevnění vzájemných vztahů v kolektivu
- ✓ výtvarná práce „Portrét mého kamaráda“
- ✓ dramaturgie konverzace v cizím jazyce „Do you like...?“

8. ročník

- ✓ kdo jsem, moje místo v třídní skupině
- ✓ můj žebříček hodnot
- ✓ právo a přestupek, beseda s příslušníkem městské policie
- ✓ slohová práce „To není fér...“
- ✓ tříkrálová sbírka
- ✓ charita a neziskové organizace, komu pomáhají a proč
- ✓ výtvarná práce „Autoportrét“
- ✓ skupinová konverzační hra v cizím jazyce „Poznej svého spolužáka“

9. ročník

- ✓ odpovědnost jednotlivce za chování skupiny
- ✓ co nás spojuje a čím se liším
- ✓ pomoc při mikulášské nadílce
- ✓ právo a přestupek, beseda s příslušníkem městské policie
- ✓ slohová práce „Svěř se mi, spolu to zvládneme...“
- ✓ tříkrálová sbírka
- ✓ dobrovolnická činnost, kdo a jak může pomoci, jak mohu pomoci já
- ✓ projekt ve 2. cizím jazyce „To jsem já“
- ✓ účast na sportovních soutěžích s důrazem nejen na výkon, ale i na fair play hru